

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् ३ (द्वितीयः अध्यायः)

Program in which it is offered:

IMAV – Shastri Eighth Semester (2018)

Course Category: Core

course code : VK634

Course Credit Structure: 5

Lecture: 5

Tutorial: 0

Practical: N.A.

Contact Hours per week: 5

Introduction

दर्शनेषु सर्वेषु दर्शनीयतमं दर्शनं वेदान्तदर्शनम्। तदिदं साधनचतुष्टयसम्पन्नस्य परमपुरुषार्थं प्रेप्ततोऽधिकारिधौरेयस्यापेक्षितोपायमात्मसाक्षात्कारं सपरिकरं निरूपयितुं वेदान्तवाक्यविचारमुखेन प्रवृत्तं भगवता बादरायणेन प्रणीतम्। अत्र च महर्षिणा विरचितानि सूत्राणि औपनिषद्ब्रह्मस्वरूपप्रकाशकतया ब्रह्मसूत्राणीति शारीरस्य ब्रह्मभावसमर्पणपरतया शारीरकसूत्राणीति वेदान्तवाक्यविचारोपयोगिन्यायसङ्ग्राहकतया वेदान्तमीमांसाशास्त्रमिति चैवमादिभिरभिधानैर्व्यवहियन्ते विद्वद्भिः। तेषां च सूत्राणां यथावत् तात्पर्यस्फोरणाय श्रीसदाशिवावतारैः श्रीमद्भगवत्पादाचार्यैः प्रसन्नगम्भीरं श्रुतिस्मृतिन्यायकलापोपबृंहितं विद्वद्वरैरास्वादयं भाष्यं विरचितम्। अस्य भाष्यस्य सम्पूर्णः द्वितीयाध्यायः अस्मिन् सत्रे पाठ्यत्वेन निर्धारितो वर्तते।

2. Course Objectives

- उपनिषद्वाक्यानां परस्परम् अविरोधप्रदर्शनसामर्थ्यम्
- उपनिषद्वाक्यानां तात्पर्यनिर्णयसामर्थ्यम्
- द्वितीयाध्यायीयाधिकरणानां प्रत्येकं पूर्वपक्षादिपरिज्ञानम्

- शाङ्करभाष्यशैलीपरिज्ञानम्

3. Prerequisites

- शास्त्राध्ययनेऽभिरुचिः
- वेदान्तपरिभाषायाः अध्ययनम्
- गीताभाष्यम्
- उपनिषद्भाष्यम्

4. Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

5. Module-wise topics

Module -1 – प्रथमपादः

Sessions: 15

Objectives -

- एतद्ग्रन्थभागे प्रतिपादितानां पदार्थानां ज्ञानम्

Topics -

- स्मृत्यधिकरणम्
- योगप्रत्युक्त्यधिकरणम्
- नविलक्षणत्वाधिकरणम्
- शिष्टापरिग्रहाधिकरणम्
- भोक्त्रापत्यधिकरणम्
- आरम्भणाधिकरणम्
- इतरव्यपदेशाधिकरणम्
- उपसंहारदर्शनाधिकरणम्

Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

Module -2 – प्रथमपादः अवशिष्टः भागः

Sessions: 15

Objectives -

- एतद्ग्रन्थभागे प्रतिपादितानां पदार्थानां ज्ञानम्

Topics -

- कृत्स्नप्रसक्त्यधिकरणम्
- सर्वोपेताधिकरणम्
- प्रयोजनवत्त्वाधिकरणम्
- वैषम्यनैर्घृण्याधिकरणम्
- सर्वधर्मोपपत्त्यधिकरणम्

Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

Module -3 – द्वितीयः पादः

Sessions - 15

Objectives -

- एतद्ग्रन्थभागे प्रतिपादितानां पदार्थानां ज्ञानम्

Topics -

- रचनानुपपत्त्यधिकरणम्
- महद्दीर्घाधिकरणम्
- परमाणुजगदकारणत्वाधिकरणम्
- समुदायाधिकरणम्
- अभावाधिकरणम्
- एकस्मिन्नसम्भवाधिकरणम्
- पत्यधिकरणम्
- उत्पत्त्यसम्भवाधिकरणम्

Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

Module – 4 – तृतीयपादः

Sessions -15

Objectives -

- एतद्ग्रन्थभागे प्रतिपादितानां पदार्थानां ज्ञानम्

Topics -

- वियदधिकरणम्
- मातरिश्वाधिकरणम्
- असम्भवाधिकरणम्
- तेजोऽधिकरणम्
- अबधिकरणम्
- पृथिव्यधिकाराधिकरणम्
- तदभिध्यानाधिकरणम्
- विपर्ययाधिकरणम्

- अन्तराविज्ञानाधिकरणम्
- चराचरव्यपाश्रयाधिकरणम्
- आत्माधिकरणम्
- ज्ञाधिकरणम्
- उत्क्रान्तिगत्यधिकरणम्
- कर्त्राधिकरणम्
- तक्षाधिकरणम्
- परायत्ताधिकरणम्
- अंशाधिकरणम्

Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

Module – 5 – चतुर्थपादः

Sessions -15

Objectives -

- एतद्ग्रन्थभागे प्रतिपादितानां पदार्थानां ज्ञानम्

Topics -

- प्राणोत्पत्त्यधिकरणम्
- सप्तगत्यधिकरणम्
- प्राणाणुत्वाधिकरणम्
- प्राणश्रेष्ठ्याधिकरणम्
- वायुक्रियाधिकरणम्
- श्रेष्ठाणुत्वाधिकरणम्
- ज्योतिराद्यधिकरणम्
- इन्द्रियाधिकरणम्
- संज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधिकरणम्

Readings:

- ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १ & २ , चैखम्बा संस्कृत संस्थान , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ७१ , वाराणसी

6. Pedagogy

शास्त्रीयविषयाणां पारम्परिकरीत्या आधुनिकप्रणाल्या प्रयोगमाध्यमेन प्रतिविषयं सम्भवदृष्टान्तमाध्यमेन च अध्यापनं भविष्यति। प्रतिसप्ताहमधीतविषयाणामनुवादश्च भविष्यति।

7. Evaluation Pattern:

Sr. No.	Evaluation Pattern	Percentage
१.	अधीतविषयाणामनुवाद :	15 %
२	अभिलेख:	15%
३.	सत्रार्द्धपरीक्षा	25 %
४.	सत्रान्तपरीक्षा	45 %